

вание – это обновленное содержание и модернизация образовательной системы, а также использование цифровых, инновационных технологий и методик. Международный опыт внедряет интегрированное обучение или междисциплинарный подход, позволяющие повысить учебную мотивацию в достижении высоких результатов в образовательном процессе и обучения. Междисциплинарные занятия стали частью системы преподавания.

Ключевые слова: арт образования; интеграция; междисциплинарные связи; эстетика; дискуссия; образование; процесс; эмоциональное восприятие; развитие; технология; интернет.

Interconnection of art education and other disciplines

O.T. Abisheva¹, A.K. Korlasbek¹,

*¹Abai Kazakh National Pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan)*

Abstract

The article considers the aspects of methodological approaches to the learning process in the social-humanitarian sphere, focusing on the continuing importance of interdisciplinary communication, which is naturally actualized in the era of globalization, the internet, and mass communications. It is proved that interdisciplinary communication encourages students to independently deepen their knowledge of the educational material, develop their mental abilities, increase their interest in the subject, and stimulate the development of creative abilities. Interdisciplinary learning encourages students to develop high mental and moral qualities and improve their aesthetic and emotional perception of the environment. Interdisciplinary links allow simplification, and comprehension of certain processes in a particular discipline through the actualization of skills and abilities formed earlier in the study of related subjects. The establishment of interdisciplinary links, in fact, is possible due to the internal interconnection of disciplines of the socio-humanitarian cycle, as well as due to global trends toward large-scale integration. It is important to explore these aspects in the field of intellectual cognition in a systemic way. Modern education is a renewed content and modernization of the educational system, as well as the use of digital, innovative technologies and methods. International experience is introducing integrated learning or an interdisciplinary approach to increase learning motivation in achieving high results in the educational process and learning. Interdisciplinary lessons have become part of the teaching system.

Keywords: art education; integration; interdisciplinary links; aesthetics; discussion; education; process; emotional perception; development; technology; internet.

Редакцияға 30.04.2022 қабылданған

FTAMP 14.29.37

<https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.18>

Ұ.Р. ЕСІРКЕПОВА¹*, Г.Ж. ЛЕКЕРОВА¹

*М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті (Шымкент, Қазақстан),
yess.uldabay@mail.ru*

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ АУТИСТ БАЛАЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОРТАСЫ

Аңдатпа

Инклюзивті білім беру – бұл тек ерекше білімге мұқтаж балалардың білім алуын ғана емес, сонымен бірге ерекше балалардың жалпы білім үрдісіне толық енгізу мен әлеуметтік бейімдеуге, әділ білім беру ортасын қабылдайтын, ерекше көзқарастар мен тиімді оқуға бағытталған мемлекеттік саясат. «Барлығына бірдей сапалы білім беру» идеясының айналасында қоғамды біріктіретін түсінік. Шынында да, ЮНЕ-

СКО инклюзивті білім беруді оқушылардың білімге, мәдениетке және қоғамға қатысуын кеңейту және оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Алайда, әдебиеттерде мұғалімдердің осы ерекше білімге мұқтаж оқушыларды білімге тартудағы рөлі туралы зерттеулер жеткіліксіз. Осы мақаланың көмегімен инклюзивті білім беру мақсатына жетуде маңызды рөл атқаратын мұғалімдердің қазіргі мәртебесін (көзқарасы, өзін-өзі жетілдіруі және сыныптағы тәжірибесі) анықтау болды. Зерттеу мұғалімдердің инклюзивті білімге деген көзқарасы мен өзіндік тиімділігі, педагогтің инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайын еместігі туралы ойы, диагностикалық әдістерді қолдану дағдыларының болмауы, ерекше қажеттілігі бар балалардың ерекшеліктері туралы білімнің болмауы мазмұнын анықтау мақсатында жүргізілді. Зерттеуге келесі әдістер қолданылды: педагогтардың білім мен біліктілік деңгейін, жұмыс ерекшелігі мен тәжірибесін зерделеуге мүмкіндік беретін сауалнама. «Педагог іс-әрекетіндегі қиындықтардың өзін-өзі талдауы» әдісі. Зерттеу нәтижелері жалпы зерттелген кезде, мұғалімдердің инклюзивті білім беруге, өзін-өзі жетілдіруге және сыныптағы тәжірибе деңгейіне деген көзқарасы әр түрлі екендігі анықталды. Инклюзивті ортадағы қызметі үшін қажетті педагогикалық кадрларды даярлауды түзету бойынша ұсыныстар ұсынылды.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру; әлеуметтік зерттеулер; көзқарас; өзін-өзі жетілдіру; аутизм; педагогтар.

Кіріспе. Адамдар денсаулық сақтау, әлеуметтік, экономикалық, мәдени және білім беру сияқты көптеген салаларда өз қажеттіліктерін ескере отырып өмір сүре алады. Адамдардың міндетті қажеттіліктерін қамтамасыз ете алмау немесе кедергілерді жою әлеуметтік қолайсыздықты тудырады. Бұл жағдайды қалыптастырудағы әлеуметтік жағдайлар мен теориялық тәжірибелерге әсер етуі мүмкін. Мұндай негативтерді жою немесе оларды ең төменгі деңгейге шығару үшін біз адамдардың ұқсастықтарына емес, айырмашылықтарына көбірек назар аударып, осы тұрғыда бағдарламалар жасауымыз керек. Осыған сүйене отырып, білім беру ортасында білікті мамандар мен оқытушылар қажет. Мұндай жағдайдың болуы білім беру ортасындағы (мектеп-сыныпта) табысқа айтарлықтай әсер етеді. Әйтпесе, оқушылар арасында түсінбеушілік, интроверсия, деконструкция, сабаққа және мұғалімге немқұрайдылық пайда болады. Бұл жағдай көбіне қолайсыз топтары бар сыныпта жиі кездеседі. Бұндай адамдар өзін-өзі бағалау, сенімділік және жауапкершілік сияқты аффективті қасиеттерін жоғалта бастайды, ал олар қоғамның көп бөлігі қол жеткізе алатын мүмкіндіктерден артта қалады. Бұл ерекше қажеттіліктері бар адамдар әлеуметтік рөлдерді орындай алатындай етіп өздерінің ерік-жігерін көрсетуі өте маңызды. Олардың тәуелсіздікке қол жеткізуі үшін осы

адамдардың қажеттіліктеріне сәйкес білім беру бағдарламалары мен жағдайларын дайындау қажет [1]. Білім беру бағдарламалары ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың қоғаммен байланысын жеңілдетеді деп айта аламыз. Білім беру ортасында оқытудың бірігуі оқушылардың академиялық және әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін маңызды деп танылады.

Негізгі бөлім. Инклюзивті білім беру барлық балаларды, соның ішінде ерекше қажеттілігі бар балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу, кіріктуден басқа, балаларды кеңейтілген оқу бағдарламасы мен демократиялық сынып ортасында сыныптағы құрдастарымен біріктіруге бағытталған. Осылайша, икемді оқу бағдарламалары мен оқыту стратегиялары тек қана ерекше балаларға ғана емес, барлық оқушыларға да пайдалы. Осылайша, инклюзивті білім беру қоғамның мүшесі ретінде оқушыларды өздері тұратын ортаға қатысуға дайындайды, олардың оқуын жақсартады, құрдастарымен достық қарым-қатынасты дамытуға көмектеседі, жеке айырмашылықтарды қабылдауды жеңілдетеді, барлық оқушыларға тең және сапалы білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге көмектеседі. Білім беру ортасында өзін жайлы сезінуге, құрдастарымен қарым-қатынас жасауға және білім мен дағдыларды игеруге мектептегі академиялық, әкімшілік,

арнайы мамандардың ықпалы үлкен әсер етеді. Бұл ерекше балаларды қоғамға әлеуметтендіру, оларды өмірге дайындау үшін де әлеуметтік зерттеулер курсына қатысқан және осы курсты оқытуға жауапты мұғалімдерге жүктеледі.

Инклюзивті оқыту – соның ішінде аутизмді бар балаларды оқыту, олардың осы оқыту барысында өздерінің мүмкіншіліктерін әлеуметтік тұрғыда пайдалана білуі басты мақсат болып саналады. Аутизмді бар балаларды инклюзивті оқытып тәрбиелеу олардың болашақтағы қоғамда алатын орнын анықтайтын бағыт. Аутизм белгісі бар балаларды орта мектеп бағдарламасына қамту, олардың басқа мектеп оқушыларымен тең көлемде білім алуына себебін тигізеді. Ал үй жағдайында оқыту олар үшін қай жағынан да тиімсіз. Әлеуметтік оқшаулану, ортамен кең көлемде байланыс болмауы олардың аутистік дамуын одан әрі күрделендіре түседі.

Қазақстанда инклюзивті білім беру бойынша А.Б. Айтбаева А.А. Байтурсынова, А.Т. Ысқақова, З.А. Мовкебаева [2], С.Ж. Аубакирова [3], Е.И. Бурдина [4] зерттеулер жүргізді. Инклюзивті білім беруді өзі ұйымдастыру мүмкін емес. Бұл процесс құндылық, моральдық деңгейдегі өзгерістермен байланысты. Жалпы білім беруде инклюзивтік тәсілді дамыту үшін жалпы педагогикалық технологияларды, дамытушы сабақтың модельдерін, балаларды қолдау және ынтымақтастық технологияларын әзірлеу, ата-аналарды педагогикалық процеске тарту қажет.

Соңғы онжылдықта аутизм мәселелері бойынша ғылыми жарияланымдар саны айтарлықтай өсті. Аутизм диагнозындағы білім алушылардың білім берумен әлеуметтік даму мүмкіндіктері әртүрлі білім беру контекстінде белсенді түрде талқыланып жатыр (жаппай және түзету мектептерінде, қашықтықтан оқыту технологияларын қолдана отырып, аралас оқытуда және т.б.) [5]. Сонымен қатар, педагогтар мұндай балалармен инклюзивті форматта әрдайым өзара әрекеттесуге дайын емес екендігі үнемі атап өтіледі.

Ғылыми жарияланымдардың мазмұнын талдай келе аутизм балалардың инклюзивті білім алуына педагогтердің ең маңызды факторы аутизм саласындағы ақпараттық құзыреттілік деңгейі және оқытудың әдістері мен технологияларын игеру бойынша арнайы даярлау болып табылады [6].

С. Уилкерсон арнайы педагогтар аутизм белгісі бар оқушылардың білім алу қажеттіліктерінің ерекшелігі мен олармен жұмыс істеу әдістері туралы неғұрлым сапалы дұрыс білсе, соғұрлым аутист балалардың инклюзиясына бейімдеу және инклюзивті оқытудың тиімділігіне сенімді екенін дәлелдеді.

П. Чатманның айтуынша, ерекше қажеттілігі бар балаларды оқыту тақырыбында педагогтар кемінде үш біліктілікті арттыру курсы менгерген болуы тиіс, сонымен қатар терең дайындықты алмаған тәжірибесі аз педагогтарға көбірек қолдау көрсетеді [6].

Қалыпты дамудағы балалардың ата-аналары аутизм белгісі бар сыныптастарына жағымсыз көзқараспен қарайды. Себебі, бүкіл оқу процесіне теріс әсер етуі мүмкін және тіпті құрдастарына қауіп төндіруі мүмкін деп болжайды. Бұл наным-сенімдер аутизм балалар туралы жалған ақпарат тарататын жалпы мифтермен анықталады: «олар оқи алмайды», «құрдастары жоқ», «жалпы мектептер мен сыныптарға жіберуге болмайды», «олар агрессивті және басқа балалар үшін қауіпті» және т.б. [7].

Аутизм балаларға арналған сынып кеңістігін аймақтарға бөлу ұсынылады: оқу және еркін. Еркін аймақта отыруға немесе жатуға болатын жалпы үстел, танымдық ойындар, шағын кітапхана, кілем немесе төсеніштер болуы керек. Бұл сабақтың бір бөлігін өткізуге мүмкіндік береді. Егер сабақтың мазмұны жалпы үстелде немесе еденде болса 40-45 минут бойы партада қалып қою қиындықтарын азайтуға, әр түрлі балалар үшін оқу жүктемесінің ұзақтығын өзгертуге көмектеседі. Бұл аймақта әдебиеттерді оқып, үстел танымдық ойындарын ойнай алады. Үстелде отыруды қажет етпейтін басқа да іс-шаралармен айналыса алады. Еркін аймақта балалар дема-

лып, жатып, демалып, сүйікті кітабын оқи алатын орын (бірақ мұғаліммен алдын-ала келісілген тапсырманы орындағаннан кейін ғана), бұл оқушылар үшін нәтижеге қол жеткізуге қосымша ынталандыру тудырады.

Аутизм оқушылар пайдаланатын жиһаз барынша жайлы болуы тиіс. Үстелдер мен орындықтар балалардың өсуіне сәйкес таңдалуы керек. Үстелдің көлбеу бұрышы баланың жеке қиындықтарын едәуір төмендетуі мүмкін. Көбінесе аутист балалар сабаққа дайындалуда немесе сабақ барысында ұйымдастырушылық қиындықтарға тап болады: олар қажетті оқулық, дәптер таба алмайды, қарындаш қораптан қажетті құрал таба алмайды. Бұл әрекеттерді жаттықтыру ерекше назар аударуды қажет етеді, тек мектепте ғана емес, үйде де жеке зерттеуді қажет етеді. Бұл проблемаларды жеңілдету үшін партада қарындаш стендін нығайтуға болады, онда қажетті жазу құралдары мен сызу құралдары үнемі болуы тиіс. Сабақ кезінде аутист баланың үстел бетінде ешқандай қосымша заттар болмауын қамтамасыз ету керек. Кез-келген артық зат назар аударады және қиындық мөлшерін арттырады. Оқушылардың кеңістікте жақсы бағдарлануы үшін тақтаға визуалды қолдауды ұсыну ұсынылады. Аутист балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер бұл оқушылар үшін оқу іс-әрекетіндегі стереотиптер маңызды екенін есте ұстауы керек. Мысалы, егер әр мұғалім ағымдағы нөмірді тақтаға өз бетінше жазса, бұл ақпаратты қабылдауда қиындықтар тудыруы мүмкін. Өз қиындықтарын жеңу үшін әр балаға өз қолдауы қажет болғандықтан, есту, көру және тактильді негізде ұсынылған көрнекі материалдарды таңдау (жасау) қажет (есту, көру, жазу). Бұл әр балаға танымдық міндеттерді сәтті шешуге және дамудың әлсіз жақтарын өтеу жолдарын табуға көмектеседі.

Оқушылардың демалу уақытын сабақтың мазмұнына және оқушылардың жағдайына байланысты өзгертуге болады. Аутизм балаларды сәтті оқытудың маңызды шарты - қажетті көрнекі материалдардың болуы. Сыныпта бейне және аудиожазбаларды (компьютер, мультимедиялық проектор, экран, магнитофон) көрсетуге арналған ап-

параттура болуы тиіс. Көрнекі материалдар сонымен қатар оқушылардың назарын дамыту мен ұйымдастырудың ерекшеліктеріне бағытталуы керек.

Бешич, Палечек, Краммер авторлар 2017 жылы «Мұғалім мен сынып деңгейіндегі инклюзивті тәжірибе: сарапшылардың пікірі» атты зерттеуінде мұғалімдердің әртүрлі сыныптарда инклюзивті тәжірибедегі жұмысы талқылады. Зерттеу барысында сарапшылар мұғалімдер төрт салаға ерекше назар аударатынын атап өтті. Бұл мұғалімдердің қарым-қатынасы, бірлескен оқыту, жеке білім және сынып құрамы. Мұғалімдердің ерекше балаларды білім беру ортасына қосуға деген көзқарасы өте маңызды екенін және бұл жағдайға теріс көзқараспен қарайтындықтарын айтты. Сондай-ақ жалпы және арнайы білім беру мұғалімдерінің арасындағы ынтымақтастық бірлескен оқытуды күшейтетінін, оқушылардың жағдайына байланысты оқытудың әртүрлі әдістерін қолдана отырып, жеке оқытуды қолдайтынын көрсетті [8].

2017 жылы Диас және Соарес авторлар «Азаматтық оқыту нәтижелері: инклюзивті жоғары білімге қадам» атты еңбегінде жоғары білім әлеуметтік және демократиялық құндылықтар, теңдік және әлеуметтік әділеттілік сияқты ұғымдар мен зерттеулерге назар аудару керек деп мәлімдеді. Зерттеуде көрсеткендей, инклюзивті білім беруді дамыту және насихаттау үшін азаматтық білім, азаматтық дағдылар немесе құндылықтар сияқты маңызды элементтердің университеттің оқу бағдарламаларына енуі және тиімді қолданылуы маңызды [9].

2017 жылы Б. Франк және Д.К. Джошидің «Мүмкіндігі шектеулі оқушыларды барлығына арналған білім беру жүйесіне қосу: Эфиопия сабақтары» атты еңбегінде инклюзивті білім беруді насихаттауға бағыттап Эфиопияны үлгілі зерттеу арқылы инклюзивті білім беруді елдің күн тәртібіне енгізу процестерін зерттеді. Мақала жаһандық Оңтүстікте жан-жақты білім беру туралы пікірталастарды және Эфиопия қабылдаған стратегияны қарастырудан басталады. Содан кейін Тигрей

провинциясындағы ауылдық және қалалық мектептерде инклюзивті білім беруді зерттеу жалғасуда. Зерттеу нәтижесінде мұғалімдер мен олардың жетекшілері жалпы дисфункционалды топтардағы студенттерді білім беру ортасына тарту идеясын қолдайтындығы байқалады. Алайда олар мұғалімдер пән бойынша жеткілікті білім алмайтынын, мектептер материалдық және физикалық мүмкіндіктер тұрғысынан дамуы керек екенін атап өтті [10].

2018 жылы Хорзум және Изжі авторлардың «Инклюзивті білім беруге қатысты мұғалімге үміткерлердің көзқарастары мен қабылданған құзыреттілігі» атты зерттеуінде арнайы білім беру мұғалімдеріне үміткерлердің инклюзивті білім беру туралы көзқарастарын талқылады. Зерттеуде 68 мұғалімге үміткер «Инклюзивті білім беруді бейнелеу шкаласын» қолданды. Бұл шкала оқытушы кандидаттардың пікірін және олардың инклюзивті білім берудегі құзіреттілігін анықтау үшін алдын-ала және қорытынды тест нәтижелері негізінде таңдалды. Зерттеу кейс-стади дизайнын қолданды және мазмұнды талдауды қолдана отырып талданды. Зерттеу нәтижесінде мұғалімге үміткерлер инклюзивті білім беру туралы жағымды да, жағымсыз да пікірлер айтты [11].

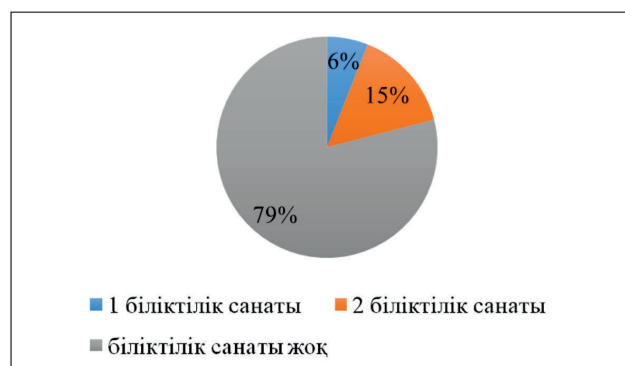
А.А. Степанюктің 2019 жылы шыққан «Шығыс Еуропа елдеріндегі білім: қазіргі мемлекет және болашақ бағыттар» атты еңбегінде Шығыс Еуропа елдеріндегі инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайын және болашақ Жол картасын егжей-тегжейлі қарастырды. Зерттеуші инклюзивті білім

беру азаматтық демократияны дамытуда маңызды рөл атқарады деп мәлімдейді. Ол сондай-ақ мектептерді барлық оқушылар үшін озық тәжірибе мен теңдік платформаларына айналдыру қажеттігін атап өтті [12]. Инклюзияның табыстылығы мен нәтижелілігінің маңызды факторларының бірі білім беру қатынастары субъектілерінің, атап айтқанда педагог қызметкерлердің жоғары деңгейде қалыптасқан инклюзивтік мәдениеті болып табылады [13].

Инклюзия білім беру процесінің барлық субъектілеріне жоғары білім беру қажеттіліктері бар адамдар, олардың ата-аналары да, білім беру кеңістігінің басқа да мамандары, мектепке дейінгі білім беру ұйымының әкімшілігі әсеретеді [14; 15]. Білім беру мекемесінің әкімшілігі, әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық қызметі, педагогикалық ұжым және ата-аналар арасындағы өзара тығыз байланыстар ғана оқу процесін ұйымдастыруда оңтайлы нәтижеге жетуге және баланың әлеуметтік бейімделуіне әкеледі

Әдістер. Жалпы зерттеуге 80 арнайы педагогтар қатысты. «Мен және инклюзивті білім беру» сауалнамасы алынды. Сонымен қатар, мұғалімдердің қиындықтары мен кәсіби мәселелерін анықтауға, сонымен қатар педагогикалық іс-әрекеттің өзін-өзі талдау қабілетін анықтауға мүмкіндік береді (Л.Н.Горбунова, И.П.Цвелюх).

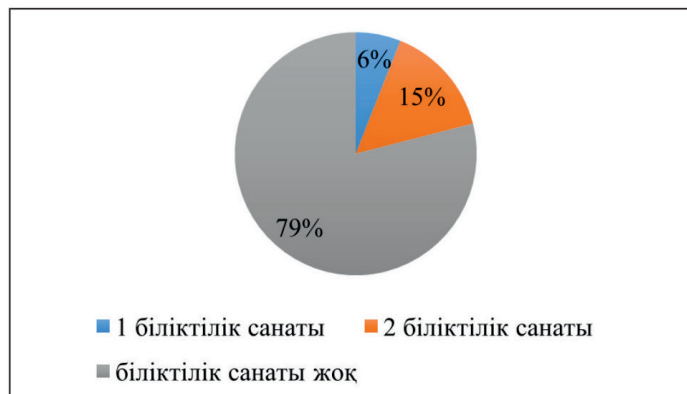
Нәтижелері мен пікірталас. Сауалнамадан алынған нәтижелер педагогтардың білім мен біліктілік деңгейін, жұмыс ерекшелігі мен тәжірибесі анықталды. Нәтижелер төменгі 1- суретте бейнеленеді.

1-сурет. Педагогикалық жұмыс өтілімі

1 жылдан 5 жылға дейінгі мамандықта жүрген педагогтер респонденттер санынан 33% (26 адам) құрады, 5-10 жылдан педагогтардың 33 % (26 адам), 10- 15 жыл педагогикалық жұмыс өтілімі бар педагог-

тар әлдеқайда 9% (7 адам) төмен құрады, 15 жылдан бастап 25% (20 адам) жұмыс өтілі бар. Орта білімді және білімі жоқ педагогтар 0% - ды құрады, педагогтердің барлығының 100%-ның жоғары білімі бар.

2-сурет. Біліктілік санаты

6% (5 педагог) 1 санат берілді, 15% (12 педагог) 2 санаты бар, 79% (63 педагог) жоғары деңгейде көпшілік педагогтардың біліктілік санаты жоқ екенін 6% 15% 79% 1 біліктілік санаты 2 біліктілік санаты біліктілік санаты жоқ 33% 33% 9% 25% 1-5 жыл 5-10 жыл 10-15 жыл 15 жылдан көп көрсетті. Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істеу үшін оқудан немесе дайындықтан 85% өткенімен растаса, ал 15% дайындықтан өтпегенін көрсетті. Сіз бұрын мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істедіңіз бе? деген сұраққа 73% (58 педагог) иә, 27% (22 педагог) жоқ жауап берді (3-сурет).

«Сізде кездескен жұмыс барысында қандай мүмкінділігі шектеулі балалардың

санаты болды?» деген сұраққа педагог өзінің педагогикалық тәжірибесінде ерекше балалармен жұмыс барысында кездесті. Барлық 80 педагог өз тәжірибесінде 28% сөйлеу қабілеті мен психикалық дамуы тежелген балалармен жұмыс жасаған (сөйлеудің жалпы дамымауы, тұтығу, дыбысты айту проблемалары). Педагогикалық қызмет барысында тірек-қимыл аппараты бұзылған балалармен, көру және есту қабілеті бұзылған, аутизм спектрі бұзылған балалармен жұмыс істегендерін растайды. Педагогикалық іс-әрекеттің әртүрлі аспектілерін өзін-өзі бағалау арқылы мұғалімдер өздерінің қиындықтарының дәрежесі анықталды (жоғары, орташа, төмен).

3-сурет. Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істеу нәтижелер

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, педагогикалық қызметкерлердің едәуір бөлігі білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда қиындықтарға тап болады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың даму ерекшеліктері, олармен жұмыс істеу формалары мен әдістері туралы арнайы білім жетіспейді. Сондай-ақ, инклюзивтік білім беру жағдайында тақырыптық және сабақ бойынша жоспарлауда қиындықтарға тап болады. Көпшілік педагогтардың біліктілік санаты жоқ екені және біліктілік арттыратын курстардан өтпейтінін көрсетті. Инклюзивті мектеп мұғалімдерді даярлау мәселесін шешу, біздің ойымызша, бірнеше бағытта жұмыс жасауды қамтиды: - жоғары және орта кәсіптік білім беру мекемелерінің базасында инклюзивті білім беру саласында педагогтарды даярлау үшін жаңа мамандықтар ашу; - мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру проблемалары бойынша педагог қызметкерлердің барлық санаттары үшін біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру; - біліктілікті арттырудың әртүрлі нысандарын ұйымдастыру арқылы инклюзивті практиканы іске асыратын педагогтердің кәсіби құзыреттілігін артты-

ру: ғылыми-практикалық конференциялар мен семинарлардың, кәсіби бірлестіктердің, проблемалық және шығармашылық топтардың жұмысына қатысу және т.б.

Қорытынды. Сонымен, барлық тексеру нәтижелері педагогтердің инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайын еместігі, балаларға білім берудің осы бағытын реттейтін нормативтік құжаттарды білмейді. Кейбір педагогтерге инклюзия жағдайында оқитын әрбір баланың психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мазмұнын анықтау қиынға соғады.

Сүйемелдеуді логопед, дефектолог, психологтың жеке жұмысы ретінде ғана түсінеді, ал әкімшілік, мұғалімдер сүйемелдеу процесіне тікелей қатысу көзделмейді. Мұғалімдердің қиындықтары сонымен қатар инклюзия жағдайында білім беру қызметін ұйымдастыруға, атап айтқанда мақсаттар мен міндеттерді тұжырымдауға, әр бала үшін жеке түзету көмегінің жалпы мазмұнын анықтауда қиындықтар барын көрсетті. Инклюзивті ортадағы қызметі үшін қажетті педагогикалық кадрларды даярлауды түзету бойынша ұсыныстар ұсынылды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- [1] Gözün, Ö., & Yıkıms, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimdeki etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 65-77.
- [2] Идет работа. Стратегии работы с поведением. Учебный план интенсивной поведенческой терапии при аутизме /Рон Лиф, Джон Макэкен; переводчик: Лев Толкачев, – ИП Толкачев, 2016 г. – 608 с.
- [3] Аубакирова С.Ж. Формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования: Дис. ... докт. фил. (PhD): 6D010300. – Павлодар: ПГУ имени С.Торайгырова, 2017. – 162 с.
- [4] Бурдина Е.И. Инклюзивное образование в условиях информатизированной среды // Вестник ПГУ имени С.Торайгырова. Серия педагогическая. – 2019. – № 1. – С.100-107.
- [5] Нестерова А.А., Хитрюк В.В. Стигматизация и предрассудки в отношении родителей, воспитывающих ребенка с расстройствами аутистического спектра // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. – 2018. – № 4. - С.50-61: DOI: 10.18384/2310-7235-2018-4-50-61.
- [6] Chatman P.C. Relationship between Teachers' Attitudes Toward Inclusion and Professional Development: EdD Thesis. Walden University, 2017. Available from: <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4493&context=dissertations> (date of access: 02.04.2019).
- [7] John R.P.S., Knott F.J., Harvey K.N. Myths about autism: an exploratory study using focus groups // *Autism*. 2017. August 4. DOI: 10.1177/ 1362361317714990.
- [8] Bešić, E., Paleczek, L., Krammer, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2017). Inclusive practices at the teacher and class level: The experts' view. *European Journal of Special Needs Education*, 32(3), 329-345.

- [9] Dias, D., & Soares, D. (2017). Civic learning outcomes: A step towards an inclusive higher education. *International Journal of Inclusive Education*, 22(4), 360-374.
- [10] Franck, B., & Joshi, D. K. (2017). Including students with disabilities in education for all: Lessons from Ethiopia. *International Journal of Inclusive Education*, 21(4), 347- 360.
- [11] Horzum, T., & İzci, K. (2018). Preservice turkish teachers' views and perceived competence related to inclusive education. *Journal of Education and e-Learning Research*, 5(2), 131-143.
- [12] Stepaniuk, I. (2019). Inclusive education in Eastern European countries: A current state and future directions. *International Journal of Inclusive Education*, 23(3), 328-352.
- [13] Белоусова С.А. Психологическая готовность педагога к реализации современных образовательных технологий / С.А.Белоусова, Е.А.Шумилова, Н.В.Войниленко // Современная высшая школа: инновационный аспект. – 2017. – Т.9. – № 4. – С.27-33.
- [14] Белоусова С.А. Управление механизмами развития сетевого взаимодействия в решении проблем технологических дефицитов образования детей с ОВЗ / С.А.Белоусова, Н.В.Войниленко // Современная высшая школа: инновационный аспект. – 2018. – Т.11. – № 4. – С.70-77.
- [15] Киселева А.С. Состояние проблемы психолого-педагогического сопровождения индивидуально-го развития детей дошкольного возраста в практике реабилитационного центра // Образование и здравоохранение. – 2020. – № 2-3. – С.52-55.

References

- [1] Gözün, Ö., & Yıkmiş, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimdeki etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 65-77.
- [2] Idet rabota. Strategii raboty s povedeniem. Uchebnyj plan intensivnoj povedencheskoj terapii pri autizme / Ron Lif, Dzhon Makeken; perevodchik: Lev Tolkachev, – IP Tolkachev, 2016 g. - 608 s.
- [3] Aubakirova S.Zh. Formirovanie deontologicheskoy gotovnosti budushchih pedagogov k rabote v usloviyah inklyuzivnogo obrazovaniya: Dis. ... dokt. fil. (PhD): 6D010300. – Pavlodar: PGU imeni S.Torajgyrova, 2017. – 162 s.
- [4] Burdina E.I. Inklyuzivnoe obrazovanie v usloviyah informatizirovannoy sredy // Vestnik PGU imeni S.Torajgyrova. Seriya pedagogicheskaya. – 2019. – № 1. – S.100-107.
- [5] Nesterova A.A., Hitryuk V.V. Stigmatizaciya i predrassudki v otnoshenii roditel'nyh, vospityvayushchih rebenka s rasstroistvami autisticheskogo spektra // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya: Psihologicheskie nauki. – 2018. – № 4. – S.50-61: DOI: 10.18384/2310-7235-2018-4-50-61.
- [6] Chatman P.C. Relationship between Teachers' Attitudes Toward Inclusion and Professional Development: EdD Thesis. Walden University, 2017. Available from: <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4493&context=dissertations> (date of access: 02.04.2019).
- [7] John R.P.S., Knott F.J., Harvey K.N. Myths about autism: an exploratory study using focus groups // Autism. 2017. August 4. DOI: 10.1177/ 1362361317714990.
- [8] Bešić, E., Paleczek, L., Krammer, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2017). Inclusive practices at the teacher and class level: The experts' view. *European Journal of Special Needs Education*, 32(3), 329-345.
- [9] Dias, D., & Soares, D. (2017). Civic learning outcomes: A step towards an inclusive higher education. *International Journal of Inclusive Education*, 22(4), 360-374.
- [10] Franck, B., & Joshi, D. K. (2017). Including students with disabilities in education for all: Lessons from Ethiopia. *International Journal of Inclusive Education*, 21(4), 347- 360.
- [11] Horzum, T., & İzci, K. (2018). Preservice turkish teachers' views and perceived competence related to inclusive education. *Journal of Education and e-Learning Research*, 5(2), 131-143.
- [12] Stepaniuk, I. (2019). Inclusive education in Eastern European countries: A current state and future directions. *International Journal of Inclusive Education*, 23(3), 328-352.
- [13] Belousova S.A. Psihologicheskaya gotovnost' pedagoga k realizacii sovremennyh obrazovatel'nyh tekhnologij / S.A. Belousova, E.A. Shumilova, N.V. Vojnilenko // Sovremennaya vysshaya shkola: innovacionnyj aspekt. - 2017. - T.9. - № 4. - S.27-33.
- [14] Belousova S.A. Upravlenie mekhanizmami razvitiya setevogo vzaimodejstviya v reshenii problem tekhnologicheskikh deficitov obrazovaniya detej s OVZ / S.A.Belousova, N.V.Vojnilenko // Sovremennaya vysshaya shkola: innovacionnyj aspekt. - 2018. - T.11. - № 4. - S.70-77.
- [15] Kiseleva A.S. Sostoyanie problemy psihologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniya individual'nogo razvitiya detej doshkol'nogo vozrasta v praktike rehabilitacionnogo centra // Obrazovanie i zdravoohranenie. - 2020. – № 2-3. – S.52-55.

**Педагогическая среда аутичных детей младшего школьного возраста
в инклюзивном образовательном пространстве.**

У.Р. Есиркепова, Г.Ж. Лекерова

*Южно-Казахстанский университет имени М.Ауэзова
(Шымкент, Казахстан)*

Аннотация

Инклюзивное образование - это государственная политика, направленная не только на получение образования детьми с особыми образовательными потребностями, но и на полное внедрение и социальную адаптацию в общеобразовательный процесс особых детей, принятие Справедливой образовательной среды, особых установок и эффективного обучения. Концепция, объединяющая общество вокруг идеи «образования для всех». Действительно, ЮНЕСКО поддерживает инклюзивное образование, способствуя расширению участия учащихся в образовании, культуре и обществе и способствуя успеху в учебе, создавая лучшие условия для жизни. Однако в литературе недостаточно исследований о роли учителей в привлечении к знаниям учащихся, нуждающихся в этом особом знании. С помощью этой статьи было определено текущее положение учителей (видение, самосовершенствование и опыт в классе), которые играют важную роль в достижении целей инклюзивного образования. Исследование проводилось с целью выявления содержания отношения учителей к инклюзивному образованию и самоэффективности, представления педагога о неготовности к реализации инклюзивного образования, отсутствия навыков применения диагностических методов, отсутствия знаний об особенностях детей с особыми потребностями. В исследовании использовались следующие методы: анкетирование, позволяющее изучить уровень знаний и квалификации педагогов, специфику и опыт работы. Метод «Самоанализ трудностей в деятельности педагога». Когда результаты исследования были изучены в целом, было установлено, что отношение учителей к инклюзивному образованию, самосовершенствованию и уровню опыта в классе различно. Предложены рекомендации по коррекции подготовки педагогических кадров, необходимых для деятельности в инклюзивной среде.

Ключевые слова: инклюзивное образование; общественное знание; взгляд; самосовершенствование; аутизм; педагоги.

**Pedagogical environment of autistic children of primary school age
in an inclusive educational space**

U.R. Yessirkepova, G.Zh. Lekerova

*M.Auezov South Kazakhstan University
(Shymkent, Kazakhstan)*

Abstract

Inclusive education is a state policy aimed not only at educating children with special educational needs, but also at the full implementation and social adaptation of special children into the educational process, the adoption of a Fair educational environment, special attitudes and effective learning. A concept that unites society around the idea of «education for all». Indeed, UNESCO supports inclusive education by promoting greater student participation in education, culture and society and contributing to academic success by creating better living conditions. However, there is not enough research in the literature on the role of teachers in attracting students who need this special knowledge to knowledge. With the help of this article, the current position of teachers (vision, self-improvement and classroom experience), who play an important role in achieving the goals of inclusive education, was determined. The study was conducted in order to identify the content of teachers' attitude to inclusive education and self-efficacy, the teacher's perception of the unwillingness to implement inclusive education, lack of skills in the use of diagnostic methods, lack of knowledge about the characteristics of

children with special needs. The following methods were used in the study: a questionnaire that allows to study the level of knowledge and qualifications of teachers, specifics and work experience. The method «Introspection of difficulties in the activity of a teacher». When the results of the study were examined as a whole, it was found that the attitude of teachers to inclusive education, self-improvement and the level of experience in the classroom is different. Recommendations on correction of the training of pedagogical personnel necessary for activities in an inclusive environment are proposed.

Keywords: inclusive education; social studies; outlook; self-improvement; autism; teachers.

Редакцияға 03.04.2022 қабылданған

IRSTI 14.25.09

<https://doi.org/10.51889/2022-2.2077-6861.19>

CAO RAN

*Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan),
inna.ran@yandex.ru*

PROBLEMS OF STUDENTS' COMMUNICATION ABILITY BROUGHT BY ONLINE EDUCATION DURING THE EPIDEMIC AND CONSTRUCTIVE SUGGESTIONS

Abstract

The emergence of COVID-19 has changed the mode of teaching. From face-to-face communication between teachers and students in the classroom to online communication using the Internet as the medium, teachers and students can communicate through voice and video. The communicative competence of students is a productive, flexible and dynamic system that must be constantly improved through the use by the teacher of various speech resources and communication programs that help to serve all areas of communication. As we all know, the effectiveness of communication directly affects the effectiveness of student learning. Can effective communication of learning really be achieved through the Internet? What are the shortcomings of such online teaching methods compared with face-to-face teaching methods? This article analyzes some problems in the communication skills of students in the context of online education, and provides some constructive opinions.

Keywords: online education; communication ability; effective communication; improvement of communication ability; reading circle.

Introduction. The crisis associated with the COVID-19 pandemic has changed our world, our worldview, our attitude to our lives, to ourselves. Billions of people have actually changed their worldview once and for all. Transformation in the minds of people, oddly enough spurred on the fight against environmental pollution: the planet is tired of endless human ambitions.

The coronavirus forced us to focus on global problems in general, contributing to the development of tools for our impact on creating a safe and sustainable future for generations. To solve these problems urgently, it was necessary to provide the educational environment, first of

all, with appropriate personnel, on the one hand, with high-quality skills and skills of teaching in a distance format, on the other hand, to instill skills in using complex modern information technologies.

A number of others are connected with the solution of this problem, including which – the availability of appropriate educational platforms, digital programs, electronic educational materials, sufficient technical equipment (availability of computers with appropriate technical permits, Internet speed), etc.